

genuit Arphaxad, alii verò Patriarchis anni 53, 50, 54, etc., cum iis natu sunt filii à sacro scriptore appellati. In quo à Samaritano et Greco differt codex Hebreus, quod illi annos 100 adjicant anno in Ilebro notatis. Contendit porrò Turneminius numerum hunc centenarium qui jam appellatus erat in annis Semí à quo genealogiarum ordo ducitur, in Hebreo codice subtiliter atque adeò revocandum esse, ubi determinantur anni Patriarcharum subsequentium, ita ut pro numeris 53, 59, 54, etc., intelligendi sint numeri 135, 130, 134, etc., qui in Samaritano et Graeco expressi habentur. Hanc porrò dicti illius rationem afferit quod ubi calculi subducuntur, numeros capitulis sepe retinetur brevitatis causa. Si quis, verbi gratia, diceret Ludovicum XIII solium concessidisse anno 1610, Ludovicum XIV anno 645, Ludovicum XV anno 715, Ludovicum XVI anno 774, facilius conceperetur numerum millesimum à prima epocha ad alias postea enuntiatas revocandum et adjungendum esse. Cùmque id apprimi intellexisset graci interpretes atque editores Pentateuchi samaritanis, minimè recesserunt à verà hebraicì fontis chronologiâ, sed ut perspicuiti considerente, neve aliquis in errorum induceret compendiosus hæc loquendi ratio, singulorum Patriarcharum anni addiderunt, seu postea restituere, rurum numerum centenarium, ubique in Hebrei codicibus subtillegendum erat. Hujus coniectationis commendatio est quod placardis chronologicorū dissidiis, solvendisque difficultati quam hic expeditum commode adhiberi posset, et eam reip̄a veluti probabilem admitti Lenglet du Fresnoi, *Tabl. Chronol. Disc. prlim.* Nobis tamen non arridet, primū quia omnino gratuita est, magisq; ob utilitatem quam proper vim argumenti illius inventa; deinde quia in quorundam Patriarcharum, etiam postdiuianorum, annis fallit Turneminius principium; denique quia rationem non reddit diversitatē quæ pro tripli exemplari in annis Patriarcharum antediduianorum observatur.

Itaque cum D. Augustino et plerisque interpretibus, ingenue fatemur perturbatos fuisse dedita operi, calculos quibus in variis Pentateuchi codicibus definiuntur anni ab orbe condito usque ad Abrahæ vocacionem clapsi. Attamen veri neguimus simile nobis videatur, id sacre Scriptura integratim sollicitandi animo attentatum fuisse. Nefarium hujusmodi consilium nimis certè abhorret ab eā pietate et veneratione, quæ Judai libros saos semper prosecuti sunt. Sed multo probabilius est, principio inductum fuisse leve aliquod discrimen variantibus in diversis exemplaribus loci ejusdem lectionibus: additus est, verbi gratia, veris Patriarchæ alicuius annis numerus centenarius, aut si malueris, ab eis detractus est. Sciohū aliquis in exemplar minis accuratam incidens, mecum veluti antiquam et sinceram lectionem admisit: preterea observans etates quibus Patriarchæ filios suscepisse dicuntur, non jā sibi satis similes esse; forte etiam annum afferens præjudicis circè rem chronologicam occupatum, reliquos numeros deprava-

vavit, ut a numero primis corrupto minus distarent, siue sum Mosi chronologiam restituisse se existimavit, cum tamen eam mirum in modum perturbaisset; qui error ab unico exemplari in alia que ex eo descripta fuerunt facile manavit. Illud unanimitate admittunt Chronologi nostri, eti aliquid diversa circa veriorum textum opinantes. Nem̄p; qui ab Hebreo computo recedunt, alium littaram, quā ut signo numerario Judai ad exprimentum numerum centenarium vobebant, in antiquis exemplaribus fuisse amanuens incurrī alteratam aut transpositam in aliquorum Patriarcharum ætate; errorem illum ab aliis transcriptoribus auctum, propagatum, et ad ceterorum Patriarcharum atatem extensem fuisse; sed correctum à LXX Interpretibus, tum ex traditione gentis, tum ex accutioribus exemplaribus. Qui verò gentis, LXX Interpretatione rejecint, temeraria correctionis insimulat, non ipsos Interpretates, sed illum forsitan qui primus exemplar in Ptolomæi bibliotheca asservauit exscriptis: nimirum aut gentem suam antiquitate venerabiliorē apud Grecos efficeret studuit; aut (quod consit S. Aug.), ne tantus vita patriarchalis annorum numerus Grecis incredibilis videbatur, voluit cum de annis mensuris seu lunaris intelligi posse; itoque centenarium addidit atali quā genuisse dicuntur, ut puberes censerentur; v.g., cum Adam, natus tantummodo lunares annos 150, Seth gigante non potuisse (quia 150 anni lunares ad summum 15 solares annos constitutum), idecir̄ predictus amanuens centum annos ante generationem eius atati addidit, ut tempore generationis annos 23 habuisse et proli suscipiente per invenirent. Idem aut simile correctionis motu ex cogitare debent, quibus non arridet calculus samaritanus. Ex quo sequitur sentire omnes inscitiam ac temeritatem potius quā impietatem eas diversitas peperisse. Contrà verò novorum dogmatum, aut factorum, aut novarum legum insertio, non nisi mala fide et apero Scripturas intervertendō consilio, attentari potuisse: ergo unum est altero longè repugnantius.

Verum quoque modo res contingit, ab illius interpolationis exemplo male inferunt Deiste, in aliis etiam robus gravioris momenti, vitiari potuisse Pentateuchum. Nam 1° in ceteris omnibus quæ ad historię vel doctrina summam attinent, consentanei codices omnes Hebrai, Greci, Samaritani. Is porrò consensus omnem cuiusvis interpolationis suspicitionem excludit. Etenim liber valutissimum non ita nebulous alicius artificio corrumpi potest, ut nullum prorsus exemplar adulterationē labem effugiat, nec sāne omnes ad unum qui tunc extabunt codices in potestatem falsarii venire potuerunt. At si vel unum exemplar falsarii diligenter felicit, quoniam ex illo plurima deinceps protocol dubio descripsi fuisse, varia diversasque in variis exemplaribus lectiones deprehenderemus, prout deprehendimus in iste Genesios locis quibus Patriarcharum anni computantur. Et certè, si computorum chronologicorum discordia argumentum est interpolatum fuisse in aliquot exemplaribus sinceram Mosis

chronologiam; exemplarium omnium in reliquis capitulo consensio, argumentum est ceteras Pentateuchi partes interemerat ad nos pervenisse.

2° Chronologia adulterationem non impetas peperit, sed inscrita et temerata, uti modo exposuimus; at ceterarum Pentateuchi partium, historia doctrinæ integritas sollicitari non potuisse, nisi ab eo qui impium sacras Scripturas violanti consilium inisset, quod consilii genus in eisquam annum incidere, atque à fortiori ad felicem exitum adduci potuisse nemo sibi persuaderet.

3° Domini respectu Judeorum longè gravioris momenti erat factorum legumque quibus totius gentis historia et religio continebantur integritas, quibus numerorum quorundam, quibus immutatis et corruptis, nulla pars publica vel religiose rei nutabat: atque idecir̄ pauci omnino, aut fortè etiam nulli ad ea Genesios loca menteant appellabunt, quibus series temporum describuntur. Quæ quidam loca viris quibusdam eruditis et curiosis rerum veterum indagatoribus pretiosissima videri possunt, minime tamen necessaria erant ad perfectam historię ac legis iudeicae intelligentiam. Nec præterea nobis excidere debet discrēsum illud inter diversas Geneseos chronologias esse annorum duntur, non verò factorum. Codex Samaritanus et versio Greca nullum factum referunt quod in Hebreo codice non legatur: illi plures, iste pauciores annos numerat intra quos res prorsus easdem evenisse omnem consentiant. At certè historica veritas substantiam constituent facta, non anni eventuum steriles, maximè tam remotis temporibus.

ARTICULUS III.

De veracitate Pentateuchi.

1° Quæ in Pentateuco leguntur, alia sub auctoris oculis et ipsa quā scriptis aitatem contingunt; alia verò ante eius aitatem: hæc in Genesi, illa in quatuor aliis libris continentur.

2° Ad finem quem impresentiarum intendimus, videbilem divinitatis religionis iudeicae demonstratiōnem, strictè agendo satis esset factorum, que in Exodo et posterioribus libris continentur, demonstrata veritas: cùm tamen Geneseos historiam pro certa jam habuerimus (part. terciā de primavera religi.), ei habitu sinus infra, ejus fidem stabilire non negligimus. Itaque sit

ASSERTIO PRIMA. — *Certa sunt facta quæ in Genesi narrantur.*

Prob. *Certa est historia quam scribit auctor domesticus, fere oxstante, factorum optimè garitus, verax, extranicisque historicis valde consentaneus: atqui sic se habet Moyses, auctor Genesos.* — 1° Res domesticas narrat, non sue gentis tantum, sed sua familie proprias; narrat, inquam, in ipso familie sint, fratribus non modo non reclamantibus, sed certam fidem suministrare reverentiam exhibentibus. — 2° Fere coetaneus: licet enim inter Moysen et eventum antiquissimum, scilicet creationem, cœlumxerint ad minus anni bis mille quingenti; non tamen ex illo annorum, benè verò ex generationum numero aestimanda est eventum proximitas: atqui hinc sequitur non multò magis Moyses ab origine mundi distitisse, quam di- stanus nos, v.g., ab initio Henrici IV. Nam iuxta consuetam hodiernæ vite durationem, intra ducentos annos vident quinque generationes: atqui non plures ab Adamo ad Moysen numerantur: Moysis enim patet diu cum avo suo Levi conservatus erat, hic verò cum Isaac; porrò Isaac Sem, filium Noe, viderat; Noe Mathusalem per sexcentos annos; Mathusalem verò ducentis annis Adami comes et conviva fuerat; hinc Adam faciliter potuit nepotes edocere ea quæ de creatione reciverant; Noe, qua de diluvio; Abraham, qua vocationem suam et propria divina spectabant. Ergo, etc. — 3° Facta apprime nōs debuit; quippe cui præstò essent omnia adipiscende veritatis auxilia... 4° Traditionis orationis, cujus eō major censor debet auctoritas, quod ex modo dictis recens erat; quod apud familiam continuis Dei beneficiis nobilitatam, cum ipso Deo foderatam, et ad servandum religionis depositum electam, religiosissima omnium memoria servari debuerit. Addi homines, et presentim senes, nativā proportionē esse laudatores temporis acti; vix alia fuisse de quibus parentes cum filiis colloquerentur, cum solis hisce factis tota fere continetur historia, et curia foret artium et scientiarum supelix... 2° Non deficit traditio scripta; si (quod valde probabile est), adfuerint memorialia, presertim ad epocham eventuum, Patrum aitatem et generationem seriem servandam, quæ apud familias scriptis mandata custodirentur... At 3° saltem adhuc scriptura aquivalens canticorum usus; hisce nimirum temporibus apud Judeos et alias etiam gentes in commendationem factorum memorabilium mos erat carmina condere, quæ in festis publicisque conventibus decantarentur, que fūi a patribus edicserent, eujusmodi duo meminit Moyses, et alia plurima verbis tantum initialibus quasi populo satis nota laudat Numer. cap. 21, v. 14, 17, 18, 27 et alibi... 4° Moyses etiam adjuvari potuit monumentis et signis publicis; adhuc visebatur Arca diluvii insigne; erat in usu circumcisio foderis cum Deo init testimonium; ostendebatur loca in quibus Patriarchæ tenuitor fixerant; poterit quis effuderit; altaria super quæ Deo literabant; sepultra in quibus conditi jacabant: quin imò ipsa illorum nomina ad indolem, ad aliquam nativitatem aut vite circumstantiam referabantur; Noe enim, Abraham, Isaac, etc., sunt nomina totidem significativa. Ergo 3° res sibi compertas loquebatur Moyses. — 4° Verax. Res narrat ingenio et simplici stylo, sine ullā specie vanitatis; nihil adulterationem, vindictam, detractionem et parium studium sparat; ab omni animi commotione alienus, nec laudib; extollit; Abraham, Isaac, Josephi sanctitatem ac pietatem facinora; nec culpas dissimulat, invidiam Esai, conjurationem undecim fratrum in Josephum, Simeon ac Levi perfidiam et crudelitatem, incestum Ruben et maledictionem quā percussit cum patre morti proximus, turpe flagitium Jude cum Tha-

mar; nihil curat quid variis tribibus ansam prebeat de inusta sui patris nomini sempiternā infamia conquerendi: uno verbo nullus est integri et incorrupti testis character quem non habeat... Præterea, si mementi consilium habuisset, sese et mendacia sua remotissimas statim tenebris involvere studioisset: atqui à contrario paucissimas fingit generationes, adéoque facilissimum prebat semetipsum refellendi materialē. Ergo, etc. — 5ª Cum antiquissimis historicis consentit: quæ de re, quæ nimio eruditissimus apparatu indiget evolvi, quam tamē leviter tetigimus (vide superius, authenticas notis intrinsecis), malum credi Grotio quā nobis. Porrò sic habet vir eruditissimus de Verit. Relig. Christ., lib. I, c. 16: *Acedunt ad hanc non paucorum alienorum à religione judicata testimonia, que ostendant vetustissimam apud omnes gentes famam ita habuisse, ut Mosis scripti prædicant (quorum quidem nomina laudantur, et textus exhibentur ad calcem ejusdem capituli); et subjungit: Neque vero cuiquam prudenti creditibile fiet Mosen, qui non Ægyptos tantum hostes habebat, sed et plurimas gentes alias, Idamavos, Arabes, Phœnices, vel de mundi ortu et rebus antiquissimis, ea ausum palam prodere quæ aut alii scriptis prioribus revinci possent, aut pugnantem sibi haberent persuasionem communem atque veterem. Ergo, etc.*

Nota. Objectiones quamplures et minutæ, quas in Genesos veritatem increduli contorquent, prosequi non fert animus: quasdam tantum breviter attingamus que celebriores sunt et magis ad rei substantiam attingent, mundi novitatem, omnium hominum ex uno originem, diluvii existentiam: quorum solutionem ad Scripturam sacram contra incredulos propagant remittimus, ne diutius ab intento potissimum proprie divaricemur.

ASSERTIO SECUNDA. — *Vera atque indubitate sunt facta quæ in Exodo aliisque Pentateuchi libris referuntur.*

Note et characteres quibus facto certa fides fieri potest, nisi quod sit factum sit grave et momentosum, proptereaque aptum ad excitandum hominum attentionem; 2° ut sit publicum, manifestum, quod fraudis et erroris periculum amoveat; 3° ut referatur à scriptore coetaneo, cuius fides, religio, probitas in suspicionem venire nequeant; 4° ut fidem obtinuerit apud eos quibus imponi omnino non potuit, et quorum maximus intererat, in factum illud, si modo falsum aut dubium fuisset, pro vero admitterent; 5° denique ut supersunt monumenta in perpetuam facti memoriam erecta ex ipso tempore quo res contingit dicuntur. Atque illos veritatis characteres assignamus, non quod existimemus eos omnes requiri, ut de facti aliquicui veritate constet, sed quia constitutum supremum certitudinis historicae gradum. Jam vero eos omnes sibi vindicant miracula mosaica.

1. Facta in quibus suam auctoritatem ponebat Hebreorum legislator erant valde momentosa. Ex illo pendebat totius gentis fortuna: salus quidem, si molto vera erant, excludit vero, si ad fraudem conficta.

Cogitemus enimvero qualis Hebreorum mens esse debuerit, cum primum eis renuniativ Moses se divinitus deputatum esse qui eos libertati restituere. Certe debueront illi in hujus legationis argumenta diligenter inquirere, ne si impostori sese committerent, non modo non liberarentur, sed *Ægyptiorum* animos exasperarent, durioremque, ut reipsa primum contigit, servitutem suam efficerent. Annis quadraginta quibus Mosen per desertos horridosque regionum tractus sociuti sunt Hebrei, cavere etiam seduto debueront, ne sibi prestigia et verba pro miraculis darentur: tum quia hinc pendebat religio et politica omnis administratio, tum quia ob eorum prodigiorum fidem Moses suprematam in Israelitis plenariae invitò et repugnat potestatem exercerat. Exodi XXXII, viginti tria hominum milia, seu, ut ferunt Hebrei codices, tria milia jubente Mose, ob adoratum vitulum aureum interficiuntur: Numer. XVI, Core, Dathan et Abiron cum aliis ducentis et quinquaginta tellure dehiscente absorpsi, et igne consumpi sunt: ibidem descriptum habemus stragem hominum ferè quindecim millionum qui adversus Mosen rebellaverant. Procul dubio valde momentosa erant facta propter quæ unus homo ius suis tribuebat tam severè in integrum nationem amadverdendi: neque inter cerebras Israelitarum seditiones consistere potuisse illud Mosis imperium, nisi populus universus compertum habuisset factorum quibus illud imitetur veritatem.

II. Facta illa non obscura erant, sed splendida, manifesta, atque ejusmodi que, si non evenissent, ne ab uno quidem homine sano potuerint admitti. Quid enimvero omnibus tum *Ægyptiis*, tum Hebreis notus esse debuit, quam plague illæ *Ægyptie*, a quibus sola regio quam incolebant Hebrei immuni erat? Quis credat Mosen adeò imprudentem, seu potius adeò dementer fuisse, ut prodigia hujusmodi fingere, et coram iis commemorare audierit, qui de illis nunquam audierant, et tamen rebus ipsis interfuisse, omnia propriis oculis vidisse ac veluti manibus contrectavisse debuerint? Profectò, nisi omnes ad unum Hebrei mente, oculis, auribus capti fuerint, nunquam iis serio, et cum aliquip spe fidei inveniente narrari potuit, se inter suspensis utrinque fluctus, nube lucida iter collustrante, incessisse, se per annos quadraginta manuæ de celo delapsa altis fuisse, se ad cendentis et fumantis montis insima fulguribus ac voce divina perterritos stetisse, etc., cum nihil simili unquam experi essent. Dabut, ut quidem confidimus, adversarii, Hebreorum legislatore non fuisse hominem plane ineptum et impertium? At nemo illo dementior extitisset, si auctoritate suam in illos fabulis posuisse, quarum vanitatem Israelite omnes non potuerint non perspectam exploratamque habere.

Plurimi equidem celebrantur legumlatores qui, ut suis institutis pondus adderent, deorum commercia jactaverunt: sed illi impostura scemam ab omnium oculis removere studebant, eaque colloquia in recondito quodam luco, vel in astro habita fuisse dicebant. Verum, ut observat S. Augustinus, de Civit. Dei. L.

X. c. 15, cum oportaret *De legem...* dari, non uni homini pacifice sapientibus, sed universæ genti et populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, ubi lex primam dabatur, conspiciente multitudine metuenda ac tremenda qua fabant. Non enim populus Israel sic Mysi crediti, quemadmodum sua *Leyero Laedemoni*, quid à Jove, seu *Apolline* leges quas condit accepisset.

III. Illi illa referuntur à Scriptore non solum coetaneo, sed etiam rerum gestarum teste ac precipuo auctore: cuius præterea fides, probitas ac religio in suspicionem venire nequeunt. Enimvero Pentateuchum ab eo scriptum fuisse qui Hebreorum rempublicam instituit, ex iis que supra diximus, constat. Igitur si de celebri Gracorum et Cyri Juniori open tolerant receptu, Xenophonti eorum duci et historicò credimus, si bellum Peloponnesiaci ex Thucydide, bellum Gallici è Caesaris Commentariis historiam repetimus, cur Mosi fidem non tribuebas ea narranti que per annos quadraginta sub oculis suis, suo duci, snoque ministerio gosta sunt? Is certè non magis decipi potuit quam Cesar aut Thucydides: at multò minus quam illi lectoribus suis imponere potuit, sive quia historian describit longè gravioris momenti, sive quia Pentateuchus magis apud Judeos vulgaris esse debuit quam apud Graecos et Romanos Thucydidis et Caesaris libri, quibus religionis civilis administrationis fundamenta non continebantur. Illud igitur jam constet eam omnem Mosi fidem esse adhibendam, quam vindicare suo potest scriptor coetaneus idemque oculatus testis.

Si vero, quod reliquum est, Mosis indebet in ejus scriptis ac legibus expressam inspiciamus, inveniemus eam ab omni fraude, mendacio, ambitione atque asseratione quam maximè abhorrentem: imò potius ad pietatem, probitatem, veritatem ac virtutis studium compositam. Moses neque affectavit imperium, neque ullas dedit notas ambitionis: populi sui librandi consilium contra omnem humanam spem suscepit, jubente et cogente Deo: quādiū vixit, molestias, arsuras, pericula expertus est, magis eligens offigium cum populo Dei, quam temporis peccati habere facundiam. Sacerdotium, summum in republica munus, Aaron ejusque posteri contulit, propriis filiis in Leuitarum plebeis redactis: *Iesus* virum ex alia familia et tribu ducem populi constituit. Propria peccata non dissimilat: *Ægyptum* à se interfectum narrat sine illâ facinoris defensione, fugam suam apud Madianitas refert, concitatam in se iram Dei ob omnissam filii circumcisionem, diffiditatem denique, ob quam ab ingressu terræ promissa prohibitus est, non prætermittit; Aaronis frater, Marie sororis, Nadab et Abiu fratribus filiorum memoria non parcit. Uno verbo, in tota historia sua complexione, nihil ad famam sibi suisque comparandam dictum, imò hominem sui oblitum invenimus, solius Dei rebus intentum. Nec fucata aut illecebrosa uitio oratione, qualis mendacia fidem impetrare solet, sed simplici et ingenua: ab omni asseratione et adulatio maxime alienum sese exhibet: *Exodus* ex ipsis rebus et eventibus probata manet. Hebrei se Mosis regimini ferme inviti commiserunt: eo duce *Ægyptum* cuius tenebant amore reliquerunt: superstitiones quibus erant addictissimi deposuerunt: legem sibi imponi passi sunt molestissimam: regnum incultum et inhospitaliter per annos quadraginta peragraverunt: Mosis imperio paruerunt, etiam cum ille in principes et plebem severissime animadvertebat. Quo, queso, ducti motivo, nisi opinione divina

ducus sui legationis? Hanc verò opinionem undenam hauserunt, nisi in perspecta exploratique veritatem prodigiorum que descripta legimus in quatuor posterioribus Pentateuchi libris?

Dicent fortassis adversari Hebreos Mosi fidem non adhibuisse, sed in fraudem ab eo structam consensisse, sive ut prodigiorum coelestium opinione ad legum in deserto latrum observantiam posteros suis adsererent, sive etiam ut favoris divini famâ aliquam geni sua gloriam apud exteros compararent. Verum unanimitas illi hominum plusquam viginti centum milium in fraudem adeò manifestam conspiratio, miraculum seu potius portentum esset multò incredibilis quam decem plaga egyptiaca, sinus Arabicæ trajectio, ceteraque prodigia in Pentateuco relata. Nec sanè minus admirandum foret in hâ tantâ hominum multitudine totoque illo quadraginta annorum spatio, neminem repertum fuisse, qui ducus vel ingenii levitate, inuidia, aut rerum novarum studio, vel animi candore, aut religiosi sensu, fraudem impugnare ac relegere adoratus fuerit. Crebris equidem seditionibus exarserunt Israëlitarum castra: at rebellioni auctores Mosen mendaci insinuarunt nuncquam ausi sunt: neque id fecissent, comprimiri ac sedari à Mose potuerunt illi hominum Mosi et Aaroni intensissimorum motus. Deinde verò, etsi in hanc reum consenserint omnes ad unum Israelite qui Mosis etate vivebant, sequentibus tamen generationibus minime impone possebantur. Etenim non ita sibi succedunt generaciones, ut una penitus extincta, nova generatio oriatur; sed in quovis temporis puncto, cùdem in gente, eademque in domo vivunt senes, adulî, infantes qui ad triplicem, ut minime generationem pertinent: quo posse nullum tempus assignari valet, qui universatio ab opinione et conscientia fraudis à legislatore suo invente, ad firmam, constantemque divina illius legationis fidem transire posuerit.

Denique inepte admodum sunt rationes quibus inducuntur Hebreos, ut impostori faciem auren commodaret, supponunt Deiste. Videlicet legibus molestissimis, durissimoque Mosis imperio sese submississent, ut filii sui eodem iugo misere oppressi viverent: estne illud in hominum indele et constitutio morali positum? Prodigia inaudita, anilesque fabulas commenti fuisse ut vicinarium genitum existimationem sibi conciliarent: ut quâ, queso, arie, omnium hominum contemptum sibi parente atque indignatione excitare melius possebent? Invente sepius fuere apud variis populos fabule ad commendandam gentis antiquitatem nobilitatemque generis; sed scena in remississima atavita collocata erat, et involuta temporum obscuritate: verum eas fabulas pro factis historicos tradere que, propter comportam omnibus vanitatem, fidem nequem oblinere, nem unquam serio cogitavit. Praterea, si fama comparanda studio omnia facta prodigia adinvenerunt Judei, cur semper ab exterarum gentium commercio abhorruerunt, nec liberis suis ubique vulgari curverunt? Cur factis illis admiscerunt facta permulta quia aeternum genera-

tioni illi opprobrium inurunt? Quam gloria tribus Ruben ex supplice Dathan et Abiron, aut filii Core ex parentis sui morte infami acquirere posuerunt? Lepidè etiam ad conciliandam exterorum existimationem adinventa historia vituli aurei, quam alto silentio premis Josephus, gentis sue adulor; enumeratio seditionum quoq; tantas Hebrews calamitates accesserunt, et precipue illa in omnem istam generationem, præter solis Josue et Caleb, lata à Deo sententia, quæ exclusi terrâ promissionis vitam asperrimate in deinceps agere coacti sunt, propter stolidam diffidentiam et perversitatem.

V. Factorum in Exodo et sequentibus Pentateuchi libris descriptorum veritatem invictè probant monumenta erecta, festivitates institute, nomina imposita in perpetuum eorum memoriam. Quippe monumentum publicum, occasione insignis aliquis eventus, atque eo ipso tempore quo res contingit dictur consecratio, testimonium est omni exceptione magis, conexum videlicet eum eorum à quibus monumentum eructum est opinione et testimonio. Hinc etiam insisterent libri eorum qui de rebus à Ludovico XIV gestis scripserunt, precipuo tamen eventus quibus etiam illa nobilitatis est in numismatis, status, inscriptionibus, anaglyptis, ædificiis descriptos legerent posteri. Jam verò magis pars historie Mosaicae in publicis et antiquissimis monumentis, quorum quædam etiamnum persunt, descripta atque exarata est.

Exodi XII, Institutio Pascha in memoriam interacionis primogenitorum Ægyptiorum: *Et cum diez ruris vobis filii vestri: Quæ est ista religio? Dicitis eis: Victimæ transitus Domini est, quando transiit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptum, et domos nostras liberans.* In ejusdem facti memoriam instituta fuerat lex quâ Deus omnem primogenitum seu ex hominibus, seu ex jumentis peculiari ritu sibi consecrari voluerat. *Vas manuæ repletum, tabula lapidea in quibus descripta fuerant præcepta decalogi;* virgo Aaron quæ sponte floruerat; serpens aeneus quo conspicto sanabatur qui serpentum mortis vulnus vulnerati fuerant; lamina aenea factæ ex thuribulis Core, Dathan et Abiron, totidem erant monumenta prodigiorum Mosaicorum ob omnium oculos posita, et in sequentes zetas asservata. Instar monumenti publici haberi etiam debet Carmen illud subline, quo accinente populo universo, Moses non poetico, sed verè divino astu afflatus, mare trajectum celebrat. Apud antiquos sollemniter erat locis nomina ex rebus gestis impone, plurimaque illius moris vestigia in libro Genesos occurunt. Nec verò in aliis Pentateuchi libris desideratur illud monumentorum genus, quodque notatum dignum est, pleraque nomina variis locis à Mose indita factio Israëlitis probrisorum memoriam replicabant. Talia sunt nomina, *tentationis, incensionis, separacionis concupiscentiae, etc.* Igitur insinuator historiae Mosaicae facta exteriorum hominum memoria consecrata fuere, sive solemnibus religiosis ritibus, sive impositis nominibus, sive publicis monumentis que ab ipso Mose, vidente et consentiente

45 CAP. I. DE AUTHENTICITATE, INTEGRITATE ET VERACITATE LIBRORUM VET. TEST. 46

populo universo, erecta, haberet debet velut Hebreworum omnium fidei atque adeò totius illius historie testes locupletissimi. Nec verò argumentum illud infringitur ex eo quod apud Paganos monumenta plurimi prodigiorum sicutor extiterint: nam monumenta illa vel pluribus post rem quo peracta dicebatur seculis dedicata erant, vel cum motis in superstitionem animis, prodigia in dissipatis regionibus vulgariter temerari credebantur. Iis sollemnibus monumentis vim probandi tribuimus, que eo ipso tempore quo res evenisse supponit, et ab his ipsiis quos rei spectatores esse oportuit consecrata fuerunt. Monumenta omnia, si non veritatem factorum ad quæ referuntur, saltem eorum opinione indicant a quibus erecta sunt: illa autem opinio à veritate sejuncta esse negant, ubi monumentorum dedicatores, iudem sunt qui testes factorum.

Objicte 1^a: Audienda non est corum traditio quorum interest facta veritas; atq; etc. Credi enim potest Judeos in fraudem simul cum Mose conspirasse, ut prodigiorum illorum opinione ad legis in deserto pronuntiate observationem posteri efficacius inclinarent; aut etiam ut favoris divini famâ aliquam genti sua commendationem apud exteros compararent. Præterea supposita sum innumeraria deorum Paganorum prodigia, licet ex iis penderet religio Pagani, licet monumentis publicis, festivitatibus institutione, statuarum dedicatione, templorum erectione consignarentur. Nonne Minos decepit Cretenses, se à Jove legas sua accepisset commentus? Numa Pompilius Romanos, statua sua Nympha Ægeria accepit referens? Mahumes Arabes, Alcorani fabulas Gabriei Archangelo tribuens? Ergo, etc.

Resp. ad primum: 1ª Unanimis hominum bis mille in fraudem adeò manifestam conspiratio non modo miraculum est, sed aliquid miraculo incredibilis: nec ullo modo concipi potest in tanta multitudine contumaciam et ad scindendum prona nullus reportus esse, qui vel levitate, vel inuidia, vel studio novitatis, vel animi candore et religiosi sensu fraudem detegere et impugnare ausi fuissent..... 2^a Etsi in hanc fraudem consenserint Moysi coequalis, non item eorum filii: advertendum est enim generationem generatione non trudi, ut clavis clavo; ita ut unam penitus extinctam altera subito expletat; sed permiscetur simul et quovis temporis puncto cùdem in familia versantur, triplicis ut minime generationis membra, senes, adulî, infantes: unde nullum instantis assignari potest, quo universa Judeorum natio ab opinione et conscientia fraudis quam tenaciter legislator, ad certam divina illius legationis fidem transire posuerit. Tandem vanissima sunt motiva quibus inducitos fuisse Judeo singul: profecto gens nulla est que ob inanem gloriam cruciare se velit. Quia spe et quo fructu pratensem hanc gloriam affectassent erga alios populos, quibus semper odio et contemptu fuerunt, quorum risus et cachimos supposita hac historiæ movisset, et quibuscum familiare conseruandæ habere lex ipsa prohibebat.

Ad secundum: 1^a Ipse deorum historias à sanioribus paginis irridetur; nec unquam, vel apud populum, obtinuerit fidem indubiam, universalem, et factis coevam: carum aut origine non assignabatur, aut tanta predicabatur antiquitas, ut veritatem expendere non licet: aliquid fabula ista, medium molestis adstringerent officiis, vanitatem, ostentationem et licentiam forebant. — 2^a Quod spectat ad prodigia, vel occulta erant, nec famosa fieberant nisi vessana populii credulitate in iis que cupiditatibus fuerant; vel si publica erant, existebant quidem, sed hominis aut demonis industria non superabant. — 3^a Quod monumenta, per nos licet illi fidem non haberi que pluribus tantum post rem ipsam seculis instituta sunt: at certè, si instituta publice fuerint, eo ipso tempore quo factum configitisse assicerit, ab his ipsis quos facti illius testes esse oportuit; facti veritatem inificari poterit soli in historia Pyrrhoniana: porrò apud Paganos nullum laudari potest monumentum verè publicum quod fuerit coetaneum; apud Judeos nullum quod non fuerit. — 4^a Ad pseudorevelationum partates, reponimus pretensis hec cum Divinitate colliguntur occulta fuisse nulloque monumento nixa, idèque ineptæ à populo credita: at Moysis cum Deo colloquium, et publicum fuit, et infinitis demonstratum prodigia, et ipsa Dei vox coram universo populo confirmatum.

Obj. 2^a: Facta illa inter fabulas amandari debent, que cum ob splendorem et gravitatem omnibus vicinorum gentium scriptoribus innotescere debuerint, à nemine tamen præterquam à Judæis, quorum hæ filii meritis suspecta est referuntur. Porò, inquit Voltaire, *Philosophie de l'Historie*, cap. 19, facta hæc adeò insignia, adeò extraordinaria nullus preter Mosen antiquus scriptor commemorat: eorum non membrum neque Manethon, neque Eratosthenes, neque ipse Herodotus qui tot fabulas ab Ægyptiis sacerdotibus asserunt suam in historian retulit.

Resp. 1^a: Valde infirmum esse illud argumentum negativi genus, quo ex quorundam historicorum silento narrationis numeris omnibus absolute, atque a scriptore coetaneo et teste oculato institute fides impugnatur. Si hojusmodi suspicionibus indulgere licet, nullum fermè in historiâ universâ factum adeò probatum esset, cuius veritas sollicitari non posset. Verbi gratia, Gallias octodecim circiter abhinc seculis à Julio Cæsare domitas in Romanorum ditionem venisse certum exploratunque est: hujus tamen facti non alii testes supersunt prater Cæsarem ipsum, et paucos ex eâdem Romanorum gente, quorum fidem eodem iure in dubium adducere possimus, quo Judeorum fidem suspectam habent increduli. Quis tamen hactenus adeò morosum et difficultem sese praebuit, ut negaret admitti à se posse bellâ Gallici historiam, nisi sibi exhiberent veterum Druidum libri, quos vel nunquam extitisse, vel certè interisse constaret?

2ª Etiam in omnibus que supersunt Ægyptiorum et Graecorum monumentis, nullum historie Mosaicae vestigium occurret, nihil idcirco historie illius fidem

deperiret. Etenim 1° citatus nox Voltaire fatetur doletque interisse vetustissimos Ägyptiorum libros dupli illi incendio quo Bibliotheca Alexandrina consumpta est, priuino in bello Cesarii adversus Pompeium, deinde sub Omaro Musulmanorum califo. Praterē res phoenicias Sanchoniato, chaldaicas Beorus, persicas et medicas Ctesias, assyriacas Abydenus, etc., litteris persecuti fuerant, quorum vix praeter nomen et desiderium superant; adeo ut ad illistrandum Hebreorum historiam nihil nobis opis prestare possint. 2° Ägypti plurima euidem Herodoti prodiga ac fabulas vendidrant, sed utique conjuncta cum gloria gentis sua, non verò ea quibus maximum Ägypti dedecus inurebatur. 3° Nulla est in praesenti negotio neque Herodoti, neque Manethonis aut Eratosthenis auctoritas, utpote nimis recentium. Herodotus, quem Graeci historie parentem dixerunt, a Mosis estate distat annis plusquam mille; Manetho et Eratosthenes, qui sub Ptolomeo Philadelpho floruerunt annis ferme milles et trecentis.

5° Falsum est nullum prorsus rerum a Mose gestarum mentionem apud profanos scriptores occurrente. 1° Artapanus Eusebii laudans *Prepar Evangel.* L. IX. C. 27, refert asseratam ab Heliopolitanis traditionem de trajectione maris Rubri, cum narratione mosaica prorsus consentientem. 2° Diiodorus Siculus Histor. l. III, testatur memorie olim apud Iethypagos proditum fuisse, mare Erythraenum vehementi vento quandam ita divisum fuisse, ut fundus maris apparet: quod quidem in gratiam Israëlitarum sub Mose sum cum ægris ne pestis ad plures serperet terminis Ägypti pellunt. Dux igitur exultum factus, sacer Ägyptiorum farto obstulit, que repente armis Ägypti, domum redire tempestibus compulsi sunt. Scabies illa et vitilo quid indicant aliud nisi pestem et ulceram quibus confeuit fure Ägypti, sed quia à suis in Israëlitas transtulerunt Ägyptis scriptores, quos secutus est Trogus Pompeius? Tempsiter vero illa, quibus Juæeos insequi prohibiti sunt Ägypti, nomine referunt ciadem et subversionem universi Pharaonis exercitus, quam gentis illius scriptores honestis coloribus obtigerunt studuerunt. 4° Aquarum à rupe quoniam Moses virg percurserat scaturientem meminit Tacitus, ita ut ex ipsa quam narrat fabula, prodigium à Mose relatum confirmatione accipiat. Sed, inquit, nihil aqua quam inopia aquæ fatigabat. Jamque hanc procul exitio totis campis procuberant, cum gress asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses conjecturâ herbiti soli, largus aquarum venas operuit. 5° Plinius Antiqu. Hist. Natur. L. XXX. C. 2, et Apuleius Apolog. I, Mosem inter magos celebratissimos referunt: quare verò nisi ob vulgatum prodigiorum famam? Numerus Pythagorius apud Eusebium, *Prepar. Evang.* L. IX. C. 8, Janes et Jambres au-

dat veluti homines rerum magicarum peritissimos, qui idcirco communī Ägyptiorum consensu electi sunt, qui Moysi duci Judæorum obsisterent, invectaque ab eo in Ägyptum calamites averterent. 6° Plurimi veteris Testamenti locis constat percebuisse apud gentes finitimas famam prodigiorum, que nullis praterquam Judæis cognita fuisse contendunt adversari. Ea certè noverat Rabah, Jos. II; Gabaonite, ibid. IX; Philistei, 1 Reg. IV; Achior dux Ammonitarum, Judith V, etc.

Obj. 5°: Ea narratio falsa est, vel saltem incerta, cui contradicunt annales vetustissimi. Atqui narratione à Mose institute adversantur antiquissime Ägyptiorum historie. Manethon, Chæremon, Lysimachus, Appion, Alexandrinus, quorum quidem scripta interierunt at fragmenta apud Josephum supersunt; prima reipublice Hebreorum exordia ita describunt, ut appearat huic ortum dedisse agmen hominum lepræ affectorum qui ex Ägypto puli, Mosecum ducem sequi, Syriam occupaverunt. Idem habent Justinus et Tacitus. Equidem scriptores illi, si cum Mose confundunt, recentes videri possunt: at procul dubio secuti sunt historicos veteros, atque in primis Manethon totius historie à se ordinante seriem ex antiquissimis monumentis descriptam esse affirmat. Quo posito, citati auctores, quanquam ab aetate Mosis plurimum dissit, vetustissimorum ac fortè Mosi ipsi aquilium auctorum mentem non nobis reperiunt. Neque adversus eorum testimonium satis erit dixisse, narrationem hanc ab Ägyptis advenitam fuisse, quā gloria sue miraculorum Mosaicorum famā non parum immunitate consulerent. Eodem quippe iure dici possit exigitata ab Hebreis fuisse plagarum ägyptiacarum, trajecti maris Erythraei, manenze à celo depluit fabulam, ut originis sua dedecet et infamiam abstergerent. Id unum certè constat, mentitos fuisse vel ägyptios historicos, vel Hebreorum legistatorem: at ratio nulla appareat cur Ägypti potius quam Mosis illud mendaci crimen imponi debeat.

Respondeo nullam citatis scriptoribus fidem habendant esse, tum quia secum ipsi non consentiunt, tum quia eorum narratio multa non improbabilia solum, sed etiam absurdia complectitur, tum denique quia cùm omnes recitentiores sint quām ut per scipios fidem facere possint, nullum tamen antiquum atque authenticum rerum quas referunt monumentum appellant. 1° Quidem secum nullo modo consentunt, sed Hebreorum originem et egressum ex Ägypto ita quiske describit, ut Manethonem refellat Chæremon, Chæremonem Lysimachus, Lysimachum Justinus et Tacitus, prout ex collatis eorum testimoniorum manifestò apparet. 2° Veri prorsus assimile est, quod ili narrant, exercitum ex hominibus lepræ affectis conflatum, non solum adversus Ägyptios diu atque felici interdum Marte pugnasse, sed etiam longissimum iter per deserta atque inhospita loca fecisse, profligatis bellicosis nationibus imperii tandem fundamenta posuisse. Verum fabulam hanc manifestè refellunt ipsæ Hebreorum leges, quibus summo studio cavetur

ne leprosi ullam cum ceteris hominibus vita societatem habeant: quod sanè argumento est, non omnes aut plerosque Israëlitas eo morbo laborasse, cum leges illæ editæ sunt: eas porrò editas fuisse constat ab ipso Mose paucis post Exodum annis. Iisdem legibus leprosi pro immundi et impuris renuntiantur, quod profectò a Mose constitutum non fuisset, si Mose ipse populosque universus scabie illa laborasset. Deinde ex Justino apparet quam oscitantes et imperiti res Judeorum attingentes scriptores ethni. Scriptor illæ Mosen librum fuisse Josephi ac Aaronis patrem: monstem Sina itineris metam Hebreis fecisse: morem apud Judæos semper viguisse, ut eosdem reges ac sacerdotes haberent, aliaque ejusmodi aperte falsa. Quin ipse Tacitus, accurritissimum cateroginum historicum, scribere non dubitat effigiem asinorum in Judeorum templo consecratam esse, quamvis putidum istud mendacium refellat haec ejusdem verba: *Judei mente sola, unum numen intelligent... summum illud et eternum, neque mutabile, neque interitorum. Igittu nulla simulacula urbis suis, nemum templi sunt.* 5° Scriptores in objectione laudati nullum vetum monumentum, nullum antiquiore auctorera appellant, cuius fide narrationem suam suscipiant. Contestatur equidem Manethon se ex prisca instrumentis totum suam historiam descripsisse: at verò qua potest esse instrumentorum illorum fides, quibus si credamus, in Ägypto dī prium, tūm heroes, deinde homines regnante spatio annorum fermè 60,000? Igitur duo hic certa sunt: prium, scriptoribus profanis ubi Mose contradicunt fidem habendam non esse: alterum summan esse Mosis auctoritatem, sive ipsius testimonium in se considerent, sive attendant ad firmam constantemque Hebreorum fidem, quā testimonium Mosis in modum confirmatur.

Obj. 4°: Saltem conciperem possumus in ilice facti quæ veluti miracula à Mose describuntur, nihil continguisse præter naturæ leges, sed Mosen universam hanc historiam poetico stylo adornavisse, hominibusque imperitis et superstitionis persuasione eventus maxime naturales totidem esse divini in se favoris argumenta. Si enim narrationi Mosaicæ pigmenta quibus illa est detrahantur, nihil in prodigiis illius supererit quod tribui causis naturalibus non valeat, prout ex plagarum ägyptiacarum et trajectis maris Rubri verà expositione appetit.

Ac 4° quidem plague ägyptiacæ causis naturalibus adscribi possunt. Nam, si excipiamus prius prodigium quod imitati sunt magi Pharaoni, conversionem virgarum in serpentes, cetera phenomena fuisse videtur quæ effectus ejusdem pestilentiae, quæ prius orta in flumine, pisces omnes fluxu sanguinis corripuit, quo decolorata fuit aqua fluminis. Aquarum infectio ranas, amphibium genus, in terras expulit. Cynophrys exorta deinde multitudo insutato aeris calor et ororum in polvere delitescentium copia: debetur: pestis gravis quam postea invaluisse legimus, ejusdem pestilentie jam firmiora animantium corpora tentantis progressio erat. Insecuta deinde pulveris

pluvia quedam haud inusitata in illis regionibus torrenti soli suppositis, quæ vi valde naturali ulcera in jumentis hominibusque procreavit, etc. En verâ et physica plagarum ägyptiacarum historia, quam Moses poetice exornavit et amplificavit. Ita Spinosa et Morgan deista Angus libro cui titulus: *Le Philosophe* moral.

2° Quod spectat trajectionem maris Rubri, multa totam hanc historiam à Mose adornatam vanitatis commendare videuntur. Principio, incredibile est multitudinem immensam Ägyptiorum cum rege eo deveuisse insania, ut cum suspensor cernerent utrinque fluctus, sese tamen mari committerent. Deinde nihil haec prater communis naturæ leges evenisse testis est Artapanus, qui ex Memphitarum traditione reterit, *Mosen totius regionis scientissimum reciprocantis astus tempore, sicco mari universam multitudinem transmissee.* Neque verisimilitudine caret illa Memphitarum traditio, tum quia eo mense quo Hebrei Ägyptum reliquerunt, astus maris maximæ erant, esque, Mose ipsomet testis, augebat ventus vehemens; tum quia ita illud noctu peragebatur, et propriez potius potuit Moses rubibus Hebreis persuadere divisas esse aquas, quæ tamen per arenas ex maris refluxu nudatas incederent. Eadem etiam obscuritas causa esse potuit, cur pars exercitus ägyptiaci studio persecundi accensa sese inconsiderate arenis implicaret, ex quibus expidere ante affluentis maris aestum non valuit, quorum corpora proximo mane visa in littore, Mosi præbuerre opportunitatem glorianti, quasi delectu fuisse universus Pharaonis exercitus. Denique Josephus, quamvis patriæ religioni addictissimus, institutam à Mose narrationem cæculo suo comprobare ausus non est; sed contra miraculum extenuat illis verbis: *Nemo autem mirari debet tanquam incredibile, si priscis hominibus et ad multum rubibus de salute pericitaniatis, via per mare potuit, sive Dei voluntate, sive sponte nature: quondamque heri et nudius tertius Alexandri ductu, Macedonibus Pamphilum mare cessit, et altum viam non habentibus illuc iter aperuit, cum Deus ejus opera ad destruendum Persarum imperium uti decrevisset, id quod omnes testantur qui res gestas illius regis scripta prodiverunt.* Sed de his, ut cuique libert, ita sentiat.

Resp. 4° generatim. Moyses narrat summam sermonis gravitate, oratione simplici, non inflata; tempus, locum, personas omnesque circumstantias accurate describit; ne verbum quidem ullum ad oblectationem profert; sed cunctæ candidæ et serio sunt ad persuasionem composita: profectò aut stylus ille, aut nullus erit historicus; et omnes historias ad poeticas fabulas amandare licet. Deinde Moyses in factis quo narrat sua Reipublice constitutionem ponit, et sue gentis persuasionem sibi non demegari passim confidit: nunquid ergo coetaneorum oculis, auribus sensibus cunctis, et mentibus illusus arte poetica, voces et verba venditando pro veris miraculis: profectò extra naturam est gentem numerosam eō stoliditatis devenire; nec ab illo miraculo abhorre debet, quisquis admisit portentum tantæ stupiditatis aut delirii, su-

biò in immensam hominum multitudinem irruunt, eamque, nemini excepto, per intervalum quadraginta annorum exagitant. Certe nefas est singulariter personam, et à fortiori totam gentem, insanire, vel imprudentiter arguere sine causa: quam porrò accusacionis sua causam proferunt adversarii? Istam, *credibile*, *probabile* non est; verum negamus nos *incredibilitatem*, *improbabilitatem* esse miracula, cùm certò existere probentur; negamus illo modo *credibilitatem* *probabilitatem* esse factorum monstra, quæ miraculis subrogare tenentur adversarii.

2° Nunc respondeamus ad singula:

1° Quidam plaga ægyptiaca, etiam si absolutè et seorsim ab omnibus circumstantiis considerentur, in tantum phænomena naturalia referri nequent. Nulla datur causa naturalis que valeat universas regiones aliquid, etiam profundi aquas, in sanguinem convertere, aut immensam procreare ranarum, cyniphum, muscarum multitudinem. Nam in rebus physicis argumentum certissimum præbat experientia, sine ulla unquam oblatâ exceptione. Cùm ergo tanta calamitates simul conjuncte nunquam nisi eo tempore contingunt quod Moses Hebreos ex Ægypto eduxit, merito existimamus illas extraordinariæ et diuina virtute inflictas esse. Deinde, etiam si circumstantiis considerentur, non fuisse præter naturæ vires, omnes tamē supernaturale vim arguerent, propter modum et limites ex consilio arbitriæ singulis prædictis. Quippe non solum à Mose prædictabuntur, sed etiam ad illius nuntium incipiebant aut desinebant: ad certum tempus, atque ad certa loca determinante erant. Dùm tota Ægyptus grande, locutæ, peste, etc., vastaretur, terra Gessen, quam incolabant Hebrei, in medio Ægypti posita, ab illis calamitatem immunitus erat. Denus, quod tamen manifestè falsum est, omnia hec phænomena naturalia quādām vi contigisse, saltem ea praedicere, excitare, suspendere, iisq[ue] modum et fines præscribere soli Dei legatus potuisse.

2° Miraculum ad mare Rubrum patrato frustra canis naturalibus adscribentur conantur adversarii. Incredibile non est Pharaonem quisque exercitum ira inflammatum, persequenti studio accensum et luce destitutum, sese arenis inconsideratè implicuisse: non suspicatus est Pharao eam viam, per quam incidere Israelitas explorantes relutarent, sibi esse negant, et sine dubio credit illud iter Hebreis ex refluxu mari patuisse. Traditione Memphitarum ab Artapano landata, opponimus traditionem Heliopolitanorum narrationi Mosaicæ consentientem, quam suprà ex codice Artapano retulimus. Eorum vero opinionem qui volunt Moses favente astu reciproco mare Rubrum tracieisse, nullo modo verisimilem esse dicimus.

4° Si faveant maris refluxi iter fecissent Israelites, illa pars maris que versus Suez jacet, arida fuisset, et Pharao, ubi sensit afflues mare, æstum antevertere et Suez incolamus pertingeret cum equitatu potuisse.

2° Qui loca diligentissime inspicerunt, referunt mare Rubrum maximi æstus tempore non deserere spatium

quod trecentos passus superet, prouidèque vix sibi possit spatium aquis nudatum aquæ esse centum et quinquaginta passibus per sex horas continuas quibus refluxus omnis conficitur. At certè per spatium adeò angustum non potuisse Moses vicesies centena hominum milia cum jumentis et apparatu omni transmittere. 3° Illa verba Mosis, quibus significat vento vehementi ex orientis partibus excitato mare divisum fuisse, miraculum confirmat, nedum contraria opinio ex illis vim accipiatur. Nam mare Rubrum non est protemens ab oriente in occidente, sed à meridie in septentrionem; prouideque ito vento orientali refluxus augeri non potuit, transversum mare perfavit, illudque revera divisit in partes duas, quarum una versis meridiem, altera versus septentrionem, ad istum Suez prolapsa est. 4° Si astus maris affluens Ægyptios occupavisset, tulisset eorum cadavera versus septentrionales plagas, non verò ad Iudeam Arabitæ, ubi ea postridè conspererunt Hebrei. 5° Demum quis putet Mosen adeo insipientem fuisse, ut omnem spem suam in opportuno mari refluxu collocaret, cùm in proximis Arabiae montibus facile perfunget adversus equitatum et currus Pharaonis parare sibi potuisse? Nescebat profecto an non attigerit Hebreos Pharao mari affluite, æquæ ac resuente: in modo istud accidisse constat ex ingenti terrore et querelis Hebreorum qui se inter Ægyptos et mare conclusi videbant. Nullo igitur modo nacti sunt Hebrei opportunitatem refluxus maritimæ, nisi si nacti fuisse, evasissent incolumes: nam post proximum astum, Pharao cum equitatu suo agmen incompositum, militibus, senibus, ægrotis, oneribus impeditum, citè ascensus fuisse. Quod evaserint Hebrei, aliter fieri non potuit, quâm communi exercitus Ægyptiaci clade; hæc revera clades non æstu mari, cuius certè ignari non erant Ægyptii, sed vi supernaturali tribuenda est.

Denique falso dicitur Josephum huic prodigio fidem non dedisse: id enim ex citato loco concludi non possum. Evidem res gestas ad mare Rubrum confert cum Alexandri itinere, in quo nihil præter naturam evenisse constat. Verum existimabut Josephus non sine manifesto Dei nomine, Alexandrum, *cuius operâ Deus ad evertendum Persiarum imperium uti decreverat*, mare Pamphilum tracieisse: et revera, si fides Appiano de *Bello civ. L. II. et Ariano de Expedit.* Alex. L. II., Alexander ipse deorum open in hoc negotio se experitum fuisse arbitratus est. Sed illi historici revincentur ex Plutarcho in *Vita Alex.* et ex Strabone qui scribit l. XIV, Alexandrum mari æstu observato, exercitum agre transmisso. Quod vero narrationi sue subjicit Josephus, de his quæcumque ut liberum sentire posse, hoc loquendi modo non indicat se dubitate verumne sit quod dicitur de trajecto ab Israelitis mari; sed quia in usum Graecorum et Romanorum scribatur, illa loquendi ratione uitum, ut si hæc illis fidei superare viderentur, suo frui possent arbitrio, nec propteræ à legendi Judeorum historia deterri se permitterent. Hinc etiam rerum quas narrat exempla interdum proferit ex gentium historiis, ut suam nar-

ationem ipsi faciliter approbet. Ipsum vero de prodigio ad mare Rubrum patrato minimè dubitasse, satis ostenditur ex modo quo ipsum describit, et quod ex sacrifici voluminibus se habe docetur testetur.

Ceterum quod universam hanc objectionem evertit, frustra laborant increduli in querendis explicacionibus physiciæ plagarum ægyptiacarum, transitu maris Rubri et aliorum quorundam Pentateuchi prodigiorum. Nil proficiunt nisi omnia ad unum Mosis miracula causis naturalibus tribu possent ostendunt. Si enim vel unum in illa historiæ miraculum evidens reperiatur, hoc uno Mosis legato et ceterorum miraculorum fides satis asseritur. Interrupta semel naturæ leges demonstrant hic intercessisse potestatem nature viribus superioribus. Mosisque auctoritas hoc una prodigio firmata impedit, ne factis quo ipsa ut miracula tradit, causas naturales assignare velimus. Nunc vero in Pentatecho non unum aut alterum, sed plurima facta comprehenduntur quoniam nullum causam naturalem assignari posse manifestum est: verbi gratia, Deus in monte Sina Miser inter tonitrus et fulgura, conspiciens universo populo, alloquens; magna per quadragesima annos deplenos diebus singulis, prater diem sabbati, sub pedibus Core et sequacum dehincens; agri ad conspicuum serpentis zeni confessum sanati, etc.; que omnia aut ab incredulis physiciæ explicanda sunt, aut certè descendente explications quibus alii quibusdam factis vim omnem et rationem miraculi eripere aggreduntur.

Obl. 5°: Ex Hebreorum fide non solum non probatur veritas miraculorum à Mose editorum, sed contra eorum agendi ratio, quandiu in deserto versati sunt, demonstrat illas miracula Mosaicis fidem nequaquam adiecisse. Fides enim miracula Mosaicis habita docilitatem et obsequium peperisset: at Israelitarum casta erubris ac formè continuo seditionibus exarserunt, nihilque aliud pei referunt libri Exodi et Numerorum quam rebelliones illas penasque sonitus irrogatas. Certe non conceperit quomodo Israelite, Aaron ipso consentiente, vitulum aureum adorare potuerint, cùm monte Sina flammis coruscantem in prospectu haberent.

Respondeo 1° illas Israelitarum rebelliones non ita crebras, multò minus continuas fuisse. Frequentes equidem eorum commemoratio in libris Exodi et Numerorum occurrit: at observandum est illi in libris contineri historiam quadraginta annorum, inter quos, si singula illa rebelliones dividantur, apparebit longè maiorem temporis illius partem in obsequio exactam fuisse. Et rep̄a tranquillitatem status diuaniorem fuisse quān rebellios et discordiarum, evincit sola legum Mosaicarum institutio: leges enim ille punctum sanciri ac firmari apud Israelitas potuerunt, si illi animum docilem legislatori plerunque non præbuerint. Non ex motibus quibusdam brevi compositis, sed ex instituti, stabilitate ac semper observata religiosis ac regiminiis formâ estimandus est Israelitarum erga Mōsem animus. Tempore ipso quo maximè exardebant seditione, major pars populi Mōsi obtemperabat, et se-

53 CAP. I. DE AUTHENTICITATE, INTEGRITATE ET VERACITATE LIBRORUM VET. TEST.

54

dato animorum astu, ipsi rebellionis autores vel resipiscerant, vel debitas penas, obmutescentes aut etiam plaudentes populo, luebant: quod sane argumento est validè firmatum fuisse Mōsis potestatem. Hanc porrò in miraculis totam positam fuisse certum est: ex quo sequitur miracula illa pro veris aut compertis habita fuisse, quandoquidem eorum fidem non destruunt, sed augent potius, magisque a magis confirmant variae seditiones quibus Isralitarum castra turbata fuerunt.

2° Illæ rebelliones ortæ non sunt ex eo quod miraculi à Mōse editis fidem non haberent Isralite. Nulli legimus Mōsen fraudis et imposture à rebellibus insimulatum fuisse: nullam ipse adhibet defensionem, quā ab illo criminis purget, sed prodigia sub omnibus oculis edita, veluti facta certissima et ab omnibus recepta commemorat, itisque ad factiones compescendas sudacter et fidenter utitur. Undenam igitur ortum duxerunt seditiones illæ? ex illa levitate et inconstantia qua vulgi animos hæc atque illæ fluctere solent; ex tedium longi et difficultis itineris, ex molestia rituum novâ religionis impositorum, ex desiderio Ægypti cujus amori multi tenebantur, ex perversis gentium finitimarum exemplis, ex quorundam ambitione et invidiâ, qui Mōsis imperium agre fecerant. Fatorum concipi vi posse vituli aurei ad pedem ipsius monte Sina adorationem. Tamen observandum est, 1° terrible illud spectaculum quod mons Sina editorat à plurimis diebus desisse, cum de confando vitulo aureo cogitaverunt Isralite. 2° Illos timulso ne Mōses sibi eruptus in perpetuum esset: *Videns autem populus quid moran faceret descendendi de monte Mōyes, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos quā nos precedant; Mōys enim huc viro qui nos eduxit de terrâ Ægypti, ignoramus quid acciderit.* 3° Sub illâ vituli formâ, non novum aliquem deum, sed hunc ipsum qui eos ab Ægyptis liberos fecerat, Isralites adoravisse; dixerintque: *Hic sunt diti, Israhel, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.* 4° Eos in illam superstitionem eò facilius delabì potuisse, quod ritibus et festis Ægyptiacis assuefi, ingenem præterea Ægyptiorum multitudinem secum habentem, vulgaris promiscuum innumerabile; quos illius seditionis et earum quæ postea secede sunt, primos instigatores fuisse probable est.

ARTICULUS I.

De libris veteris Fæderis Pentateuch posterioribus (1).

Preter Pentateuchum alia sunt revelationes Judaicæ monumenta: habent enim Iudei non interruplam Religionis et Reipublice sue historiam consignatam libris, qui usque ad quadragesimam circiter annos ante Christum successivæ temporibus prodierunt, ut divine Providentie constitutorum ordo, et continuata ab origine mundi Religionis series, magis patet; opera præmium est libris fidem indubitatum conciliare. Itaque sit

(1) Tuvache, quest. prima Scholium.

ASSERTIO. — *Libris qui in canone Judeorum continentur, speciam verò Prophetis, non minor debetur quam Pentateuchō fides.*

Nota. Per libros in canone Judaico contentos, eos intelligimus qui à Judeis ut sacri et divini habentur, et quos *Vetus Testamentum* nos Christiani dicimus : exceptis tamen libris Tobia, Judith, Sapienti, Ecclesiastice et duobus Machab. Hi enim, cùm inclusi non fuerint in catalogo seu *Canone* (quem post solutam captivitatem, approbantibus tunc Synagogā, tunc Prophetis qui tunc florabant, redigisse fertur *Esdra Scripta doctas in lege Domini*), idcirco minores habent apud Judeos auctoritatem : quaqueā non inferiorē ceteris, et summa, eis tribuit apud nos Ecclesia definitio (1).

PROB. Illis libris certa debetur fides, quibus efficaciter accommodantur cedem momenta quæ Pentateuchi auctoritatem, integratatem, veracitatemque suprà demonstraverunt : atq[ue] etc.

4^a *Auctoritas.* Nam 4^a suffragatur Judeorum gentis fides ; que libros illos, auctoribus quorum nomina præ se ferunt, vel saltem (st[et] auctori nomine careant) certe quæ assignat atq[ue] attribuit. — 2^a Ea fides non modū universalis est, publica, et certa ; sed etiam in parte Religionis venit : aliquid nullum Ipsiis initium, nulla interruptio assignari potest. Atqui oīnā repugnat ut genti, que annales sacros et publicos per hanc haec tenet ignoraverat, aliquando quædatur, et annales illos semper extitisse, et semper sibi fuisse cognitos. — 3^a Nullus est præjudicium, nullum motu[m] quod impellere poteret ad auctoritatis honores libris suppositis tribuendos : quot enim sunt Judeis genti probrosa, quot animi terrestris, ingrat et rebellis indicia ! quot divine vindictive signa ! quot apud Prophetas objurgationes et convicia ! Sola certè rei evidētia *Judeos* ad tantam erga libros ejusmodi venerationem cogit. — 4^a Confirmatur ea traditio, librorum ipsum aucto[r]um posteriorum testimonio : nam libro *Josue*, aut saltem eorum que narrat, meminerunt auctores libri *Judicium*; *Josue* et *Judices* pariter laudantur in *Psalmis* et libris *Regum*; isti apud varios Prophetas, et sic deinceps; ut cuique *Biblio[r]um* marginis, vel *Concordantias* oculis percurrenti facile constabit : unde sequitur mutum sibi præsumidere ferre varios libros ; nec illa aitate potuisse unum supponi, quia tota anteriorum collectio supponenda fuisset. — 5^a A quo supposita facta dicitur ? Si tempore *Judeorum*, an à p[ro]io, vel ab idololatria ? Si sub initio *Regum*, an à *Sailis*, vel *Dovidis* subditio ? Si post *Salomonem*, an à *Judeo*, vel *Israelitā* ? Sed nemo non videt animos, sibi invicem infenos, nunquam potuisse in eundem fidem, multò minus in eandem fallaciam, amicē conspirare... Deinde fuisse ne impostares amici, vel inimici *Judeorum*? Si amici, qui tot *Judeis* ignominiosa inserverent ? Si inimici, qui tot

(1) De canone *Judeorum* et de auctoritate librorum sacrorum quæ in isto canone non includuntur, vide in Praeo. Bonfreri cap. 3, sect. 6 et cap. 4.

honorifica fixnerit... Tandem suppositio esset ne unius aut plurium opus ? Si unius, undē tanta in dictione varietas ? Si plurium impostorum, unde tanta in iis que doctrinam, mores et facta spectant, consensio ? — 6^a Plerique, præsertim historici, ad instar *Diarii scripti* videuntur ; temporum ordinem, locorum descriptiones et nomina, hominum cognomina et familiarum genealogias, Regum et Pontificum successione minutissimam exponunt : atq[ue] haec arguunt animalium seriem, que variis temporum intervallis prodierit ; conscripta scilicet ab auctoribus, qui locis illis ac etatibus de quibus loquuntur coextiterint. 7^a Quid ad haec adversari ? Grammaticas annotationes, factas antilogias, chronologicas obscuritate, notulas quasdam fortè textui postmodum incertas, obloquuntur : nos autem hoc unum *Bossetti* dictum opponemus : *A-t-on jamais jugé, je ne dis pas d'un livre divin, mais de quelque livre que ce soit, par des raisons si légères ?*

2^a *Integritas.* 4^a Quia adulterari non probantur ; nec appellantur deceptio[n]em tempus, auctores, motivum, circumstantie ; 2^a quia eorum incorruptelam testatur fides publica ; repugnat quippe impensis falsariorum manibus permisso fuisse, nemine reclamante, Annales, quos tunc antiquitate tunc divinitate venerandos habeat gens integra : 3ª quia non unum, sed omnes libros (saltem falsario antiquiores) inter se tam mirè concordes et tamen genere orationis adeò discrepantes, vitari oportuerit ; neque singulis tantum libros, sed singula unlucusque exemplaria : 4^a Si quid interpolare licuisset, præsertim incumbendum erat in delendas quæ *Judeis* inimurunt ignominiosas notas : atq[ue] tamen vix pagina superest que *Judeis* injuria non sit, etc.

3^a *Veracitas.* 4^a Sequitur ex modo probatis auctoritatibus et integratibus : quæ enim fixnerit à coætaneis summâ veneratione excipi potuisse libros mendacis, quorum umquamque conscius fuisse, refertos ? 3^a Creditum auctoribus, qui præ se ferunt omnes prudentes et sinceritatis characteres : atq[ue] hi sunt de quibus loquimur ; nihil nisi sanum, plium ac benè moratum spirant, de naturâ Dei et perfectionibus, de hominum officiis et moribus digna et atq[ue] quæ scriberebant altera sentiunt ; nulla sunt vanitatis, adulatio[n]is, artis et dolis signa ; at multa candoris et ingenuitatis, multa pietatis in Deum et charitatem in proximum. 5^a Agitur de factis apertis, gravibus, extraordinariis sep[tem]b[re] et prodigiis, maximi momenti ; quippe quo ad Religione, ad Reipublicam statum, ad gentis dedecus et gloria[m] pertinenter : in quibus prouide falli, vel faltere non licet. 4^a Eventus illi solitari non sunt, sed cum variâ *Judeica* societatis conditione necessariam connexionem habent ; v. g., secundi templi structura ad prioris incendium sub Nabuchodonosore, ad ejusdem edificationem sub Salomone, revocat; deinde à solutione captivitatis regrediatur ad imperium *Judaicū* tempora, et schismatum Israelitici regni divisionem, ad *Judeorum* in terra Chanaan pacificam commemorationem, ad pugnas et victorias sub *Josue* et *Judicibus* habitas, et sic de ceteris : eadem facta cum exterarum

gentium historiis connectuntur. Ergo facta illa sibi sunt invicem alia auctorita preludia et consequentiae ; nec proinde negari possent, quia illa negarentur, citra Pyrrhonismum tamen non neganda. 5^a Indubitate fide semper ab universis *Judeis*, piis vel infidelibus, in adversis aut prosperis rebus, credita ; quia ratione, vel minimè probabili, suspicari detur quenan fuerit ejus persuasionis, si falsa sit, origo, qua causa, quis auctor, etc. Imo creditus non obstante liberius vivendi cupidine, et desiderio exequenti jugum legis quod ea facta gravius imprimebat.

Diximus porr[oc] spectim de *Prophetis*. Etenim, que modo de libris generatim dicuntur, strictius adhuc presumunt quoad *Prophetias*. Nam 4^a *Prophetice* aliquis emissio factum erat publicum et sensibile : cùm enim *Prophetes*, divine voluntatis interpretes, in summo honore apud gentem versarentur, cùm eorum numerus esset populū reges palam alloqui, vita increpare, de futuris admonere et sapientia de his que fata reipublice contingebant ; cùm Divinitatis existimationem haberent quæ profaberent ; et idcirco ipsi incumbenter verba quæ Deus in ipsorum ore posuerat mansuris scriptis consignare, ne mendaci potest posset argui divina revelatio ; patet prolatio vaticinio omnino animos in attentionem erigi debuisse, et in ipso diligentissime servando excitari Religionem... At multo magis sensibili esse complementum oportuit : facta enim in se levia nulliusque momenti, praecisè quia *Prophetiam* implent, gravia flunt, et omnium etiam *rudiū* studia commovent. Ergo repugnat ita universe genti illud, ut credat prænuntiantur fuisse eventus quorum testis est, at de quorum predictione nunquam audierat ; vel propheticos esse libros, qui nonnisi post eventum conficiuntur sunt. — 2^a Inter omnes *Judeorum* libros nulli sunt quos minoris facere, inquit magis negligere et odisse delusionis quā Propheticos ; cùm ii potissimum frequentissima et gravissima vituperia contineant : atq[ue] tam non minori in honore ac veneratione habentur. — 5^a Ad declinandam efficaciam argumenti quod Propheticæ subministrant, nihil proderit incredulis Prophetae, que ante Christum completa sunt, et authenticitatem integratatem negavisse ; modū demonstretur eas que Christum ipsum spectant post eventum supponi, vel adulterari nequaquam potuisse ; si enim iste genuina sint, quidni et aliae, præsertim cùm eadē curā, eadē traditione ac Religionē omnes ad nos late sint? Atq[ue] libros quæ de Christo vaticinatur (et vaticinatur ferè omnes), post attatem Christi confitentes aut violatos non fuisse faciliter demonstratur ; præsertim ex consensu omnium exemplarum, que tote orbe terrarum in *Judeorum* et Christianorum manibus versantur : ex translatione LXX Interpretum, que ditæ ante Christum perulgata est : ex necessitate fingendi simul aut corrumpendi omnes novi Testamento, et aucto[r]um christianorum libros ; qui aliqui veteri Testamento concordes non fuisse : ex impossibilitate assignandi quis impostor fuerit, an infidelis, an *Judeus*, an *Christianus*.